

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
T.a.v. de heer R.H. Dijkgraaf, minister
Postbus 16375
2500 BJ DEN HAAG

datum: 20 september 2023 bijlage: -
betreft: Toekomst van middelbaar beroepsonderwijs, hoger onderwijs e-mail: p.essers@awti.nl
en wetenschap
kenmerk: 014/23/pe uw kenmerk: -

Geachte heer Dijkgraaf,

In uw brief aan de Tweede Kamer over de toekomstverkenning voor middelbaar beroepsonderwijs, hoger onderwijs en wetenschap presenteert u een aantal thema's waarop belangrijke keuzes richting 2040 gemaakt dienen te worden. De Adviesraad voor wetenschap, technologie en innovatie (AWTI) gaat graag in op uw oproep om te reflecteren op de toekomstverkenning en de thema's uit uw brief. Hieronder treft u in zes punten onze input voor de geschetste thema's voor de toekomst op basis van eerdere AWTI-adviezen en komende adviezen die door de AWTI zullen worden opgepakt als onderdeel van het Werkprogramma 2024.

1. Helder profileren om maatschappelijke opdracht waar te maken

Universiteiten en hogescholen hebben de maatschappelijke opdracht om samen te voorzien in goed hoger onderwijs dat aansluit bij de verwachtingen vanuit de arbeidsmarkt en de maatschappij en dat studenten kansen biedt hun talenten te ontplooiën en zich te vormen. Bovendien verwacht de samenleving dat de instellingen de kennis die ze ontwikkelen zo goed mogelijk (doen) benutten. Het is nodig om vanuit regering en parlement de maatschappelijke opdracht van het hoger onderwijsstelsel als geheel te verduidelijken, alsmede van de kennisinstellingen in dit stelsel. Daarvoor dient één strategisch kader voor hoger onderwijs, onderzoek en valorisatie te ontstaan, waarin ambities en prioriteiten helder worden verwoord. Op grond van die opdracht dienen universiteiten en hogescholen scherpere profielen te kiezen, zodat meer pluriformiteit in het stelsel ontstaat. Daarvoor hebben instellingen wel meer vrijheid en meer instrumenten nodig. Een deel van de bekostiging kan bovendien zo worden omgevormd dat deze de profilering bevordert en bijdraagt aan het waarmaken van de stelselambities.

Juist in een situatie waarin instellingen de ruimte krijgen om eigen, onderscheidende keuzes te maken, is het van groot belang dat de minister actief toezicht houdt op het stelsel, hoe dat beantwoordt aan de maatschappelijke verwachtingen en hoe de instellingen daaraan bijdragen.¹ Zorg ervoor dat ook financieringsinstrumenten bijdragen aan heldere impact en profilering. Nu is het beleid vaak diffuus, de positionering onvoldoende duidelijk en de coördinatie en implementatie ingewikkeld, zoals bij de Nationale Wetenschapsagenda.²

¹ Zie voor meer details het AWTI-advies *Het stelsel op scherp gezet* (2019) [\[link\]](#).

² AWTI (2022) *Briefadvies over de Nationale Wetenschapsagenda* [\[link\]](#).

2. Diepgaander samenwerken voor meer maatschappelijke impact

De verschillende instellingen moeten niet alleen hun profilering en plannen onderling afstemmen, maar ook meer in structurele samenwerkingsverbanden hun krachten bundelen. Diepgaande samenwerking tussen de verschillende instellingen voor onderwijs en onderzoek én met de praktijk (waaronder grote en kleine bedrijven, maatschappelijke organisaties, professionals, creatievelingen en betrokken burgers) is essentieel om de maatschappelijke uitdagingen aan te pakken.³

Naast samenwerking in regionale onderwijsnetwerken (zie punt 3) zorgt samenwerking in excellente onderzoeksallianties ervoor dat sterke onderzoeksgroepen gezamenlijk de wereldtop bereiken en de talenten van wetenschappers zo goed mogelijk tot wasdom kunnen komen. Monodisciplinaire samenwerking blijft daarbij van belang, maar steeds vaker zijn maatschappelijke oplossingen en wetenschappelijke doorbraken zelden binnen één bepaald type onderzoek of onderzoekdiscipline te verwachten. Geef daarom vol vertrouwen ruimte aan bottom-up interdisciplinaire samenwerking die vanuit de wetenschap en de samenleving ontstaat. Daarnaast is het nodig om te kiezen voor een beperkt aantal grootschalige onderzoeksconsortia die gericht werken aan maatschappelijke transitie.⁴ Daarin worden verschillende typen onderzoek en disciplines bij elkaar gebracht en werken universiteiten, hogescholen, mbo-instellingen, organisaties voor toepassingsgericht onderzoek, rijkskennisinstellingen en organisaties uit de praktijk samen aan onderzoek en innovatie voor maatschappelijke uitdagingen en transitie.

3. Regionale samenwerking in onderwijs en onderzoek voor vitale regio's

Door in de regio beter samen te werken, komen studenten beter en sneller op een passende plek en zorgen de instellingen er met strategische samenwerking en heldere taakverdeling voor dat de onderwijscapaciteit doelmatig wordt ingezet. Daarvoor is de eerder genoemde profilering van instellingen nodig. Gezamenlijke (MBO-HBO-universiteit) sectorplannen kunnen hieraan bijdragen. Samenwerking tussen universiteiten, hogescholen, mbo-instellingen en andere kennisinstellingen in de regio zorgt ook voor toegankelijker kennisaanbod voor de regio. In flexibele, opgavegerichte regionale kennisknooppunten komen vraag en aanbod van kennis en expertise bij elkaar. Daarmee voorzien ze decentrale overheden, regionaal bedrijfsleven en regionale samenwerkingsverbanden van de kennis en expertise die nodig is voor regionale innovatie- en transitieopgaven.⁵

Om in de regio beter gebruik te maken van de kansen die het EU-beleid biedt, is het tevens belangrijk om de regionale EU-middelen op zo'n manier in te zetten dat ze het overige WTI-beleid versterken. Bovendien moeten partijen geholpen worden beter gebruik te maken van EU-instrumenten. Op beide onderwerpen heeft de overheid een stimulerende en coördinerende taak.⁶

³ Zie voor meer details AWTI (2022) *Grenzeloos onderzoeken. Stimuleer interdisciplinariteit met twee onderscheidende overheidsrollen* [\[link\]](#) en AWTI (2022) *Samen grip krijgen op wicked problems: lessen uit de coronacrisis* [\[link\]](#).

⁴ Zie vergelijk met de aanbeveling in AWTI (2016) *Oppakken en doorpakken. Durven kiezen voor energie-innovatie* [\[link\]](#); AWTI (2017) *Onmisbare schakels. De toekomst van toepassingsgericht onderzoek* [\[link\]](#); AWTI (2019) *Het stelsel op scherp gezet. Naar toekomstbestendig hoger onderwijs en onderzoek* [\[link\]](#); AWTI (2022) *Grenzeloos onderzoeken. Stimuleer interdisciplinariteit met twee onderscheidende overheidsrollen* [\[link\]](#) om de ontwikkeling van consortia te stimuleren waar interdisciplinair en langs de gehele kennisketen gewerkt wordt aan onderzoek en innovatie voor maatschappelijke opgaven en transitie.

⁵ Zie voor meer details AWTI (2021) *Samen de lat hoog leggen. Regio en rijk bundelen krachten voor innovatie* [\[link\]](#).

⁶ Zie voor meer details AWTI (2023) *Strategisch samenspel. Bundel de kracht van Nederland en de EU voor meer impact van onderzoek en innovatie* [\[link\]](#).

4. Goede aansluiting tussen Europees en Nederlands WTI-beleid om ambities te bereiken

Onderwijs en wetenschap opereren in een internationaal krachtenveld. Daarbij worden de Europese ambities en middelen steeds belangrijker. Zorg voor een coherente mix van Europees en Nederlands beleid gericht op het bereiken van de Nederlandse en Europese ambities. Nederlands en Europees WTI-beleid moeten goed aansluiten zodat ze elkaar versterken of juist aanvullen. Handel als overheid en als WTI-sector proactief en strategisch in Brussel met een gerichte agenda. Blijf investeren in het onderzoek- en innovatiesysteem en borg de kwaliteit, zodat op het hoogste niveau Europees kan worden samengewerkt. Zorg voor goede ondersteuning voor partijen om optimaal gebruik te maken van EU-instrumenten. Daarbij is het belangrijk dat de instellingen de matchingskosten kunnen dragen. Let verder op dat de mogelijkheid voor samenwerking met relevante niet-EU-partners, zoals Verenigd Koninkrijk, Zwitserland en Israël, gewaarborgd blijft.⁷

5. Een dynamisch institutenlandschap voor de maatschappelijke vragen nu en in de toekomst

Multi- en transdisciplinair onderzoek dat de reikwijdte of taak van een universiteit te boven gaat, wordt in Nederland deels uitgevoerd binnen para-universitaire instituten. Met een divers uitgevoerd en dynamisch institutenlandschap kan effectief bijgedragen worden aan oplossingen voor de complexe maatschappelijke vragen nu en in de toekomst. Binnen wetenschapsbeleid heeft het bestaan, ontstaan, omvormen, herinrichten of beëindigen van instituten nauwelijks aandacht, terwijl een 'institutenbeleid' kan worden gezien als een van de krachtigste instrumenten om het onderzoekslandschap vorm te geven. Daarin is een gezonde mix van continuïteit en dynamiek nodig, alsmede een goed overzicht en regie vanuit de overheid in samenspraak met de wetenschap. Naast universiteiten en hogescholen vindt (semi-) publiek gefinancierd onderzoek plaats binnen NWO-instituten, KNAW-instituten, rijkskennisinstellingen en planbureaus, TO2-instituten en een aantal instituten die niet tot een koepel behoren. Verwacht wordt dat door de grootschalige subsidies vanuit het Nationaal Groeifonds of vanwege politiek-maatschappelijke prioriteiten er ad hoc nieuwe (semi-)permanente instituten zullen ontstaan. Meer bewustzijn is nodig in hoe de overheid omgaat met continuïteit versus dynamiek in het institutenlandschap. Hoe kun je het stelsel van onderzoeksinstituten in Nederland optimaal benutten? Hierover zal de AWTI adviseren als onderdeel van zijn Werkprogramma 2024.⁸

6. Continuïteit en lange termijn voor de aanpak van wetenschappelijke en maatschappelijke uitdagingen

Nederland moet zich beter voorbereiden op de complexe maatschappelijke uitdagingen nu en in de toekomst, met behoud van (brede) welvaart. Daarvoor is continuïteit en voorspelbaarheid van overheidsbeleid van belang. Kabinet Rutte III heeft met vooruitziende blik het Nationaal Groeifonds ingesteld; het is van belang dat toepassingsgerichte wetenschap en innovatie in de toekomst langjarig gestimuleerd blijven worden op basis van ambitieuze, goed uitgewerkte plannen. Het Nationaal Groeifonds zal daaraan effectiever bijdragen als het gebaseerd is op een helder toekomstbeeld voor Nederland. Daarvoor is het nodig dat de overheid, regering en parlement durven te kiezen in onzekerheid. Naast continuïteit en standvastigheid is flexibiliteit nodig, zoals denken in scenario's en ecosystemen, en het bevragen van de eigen meetinstrumenten voor kwaliteit, impact en meerwaarde. De nieuwe initiatieven in het Groeifonds kunnen nog meer aansluiting vinden bij het Fonds voor Onderzoek en Wetenschap, en internationale en Europese initiatieven. Een nieuwe regering zal op haar beurt een geschikte manier moeten vinden om een stevige impuls te blijven geven aan onderzoek en innovatie om de toekomstige kracht van Nederland te blijven stutten. Over continuïteit en inrichting van het Groeifonds zal de AWTI adviseren als onderdeel van zijn Werkprogramma 2024.⁹

⁷ Zie voor meer details AWTI (2023) *Strategisch samenspel. Bundel de kracht van Nederland en de EU voor meer impact van onderzoek en innovatie* [\[link\]](#).

⁸ AWTI Werkprogramma 2024 [\[link\]](#).

⁹ AWTI Werkprogramma 2024 [\[link\]](#).

Naast bovengenoemde zes punten verwijzen wij graag naar onze eerdere brief betreffende 'Toekomstverkenning n.a.v. bestuursakkoord 2022 hoger onderwijs en wetenschap' van 24 november 2022, waarin u een samenvatting aantreft van de belangrijkste adviezen die de AWTI de afgelopen jaren heeft uitgebracht. Uiteraard is de raad gaarne bereid om onze reflectie nader toe te lichten en in gesprek te gaan over de toekomst van het middelbaar beroepsonderwijs, hoger onderwijs en onderzoek.

Hogachtend,

dr. E.E.W. Bruins
Voorzitter

P.W.J. Essers
Secretaris-directeur